

تماشای زندگی از چشم یلدا/ شب یلدا با طعم شادی و مهربانی در خطه آذربایجان

شب یلدا یا شب چله و به عبارت دیگر شب 30 آذر ماه بلندترین شب سال در نیم کره شمالی زمین، هر سال خانواده‌ها را دور هم جمع می‌کند تا اینکه تولد خورشید را جشن بگیرند.

خبرگزاری فارس از تبریز- موسی کاظم زاده: شب یلدا یا شب چله و به عبارت دیگر شب 30 آذر ماه بلندترین شب سال در نیم کره شمالی زمین، هر سال خانواده‌ها را دور هم جمع می‌کند تا اینکه تولد خورشید را جشن بگیرند.

شب یلدا در قوم آذری‌ها به عنوان شب چله (چیلله گجه سی)، خوانده می‌شود. اکثر مردم استان آذربایجان شرقی در این شب طولانی سال، طی رسوم کهن خود، خانواده‌ها در خانه بزرگ اقوام یا در خانه پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها گرد هم می‌آیند و ضمن دید و بازدید و به ویژه با به جای آوردن سنت حسنه صله رحم و دیدار با اقوام؛ خوراکی‌های خاصی مانند هندوانه، انار، آجیل و... را مصرف می‌کنند.

با این اوصاف، در خطه آذربایجان هم شب یلدا به عنوان شب چله (چیلله گجه سی)، خوانده می‌شود. اکثر مردم استان آذربایجان شرقی در این شب طولانی سال، هندوانه و یا به عبارت دیگر «چیلله قاریزی» می‌خورند و معتقدند به دلیل اینکه فصل زمستان در آذربایجان بسیار طولانی و سرد است، با خوردن هندوانه، لرز و سوز سرما تاثیر چندانی نخواهد داشت.

نکته مهم تر اینکه برخی شهروندان این سرزمین معمولاً هندوانه را از چند ماه پیش خریداری کرده و در خانه برای شب یلدا نگهداری می‌کنند. معمولاً در این شب همه اقوام در منزل یکی از بزرگان فامیل جمع شده و این شب را با خوردن انواع غذای پخته شده در منزل چون کوفته، برنج، مرغ، خشیل، آش و میوه هندوانه، انار و انواع مرکبات و تنقلات موجود در منزل شامل خشکبارهایی چون انگور، بادام و سنجد، قاورقا (گندم برشته با شاهدانه)، آجیل، لبو، هویج، حلوا گردو و ... همچنین با گفتن داستان‌های قدیمی تا پاسی از شب می‌گذرانند.

با این وجود، متأسفانه برخی از این سنت‌های خوب قدیمی به خاطر تجمل گرایی و پیروی از فرهنگ تشریفاتی جدید رو به فراموشی است. نکته قابل تأمل دیگر در این روزها و به ویژه در آستانه شب یلدا به واسطه فقدان نظارت کافی دولت در کنترل قیمت برخی اجناس شب یلداست که اکثر خانواده‌ها و به خصوص قشر کم درآمد و متوسط جامعه ترجیح می‌دهند، بدون برپایی آیین خاص همچنین خرید شیرینی، هندوانه، انار، آجیل و ... این شب را سپری نمایند.

در این برهه، از آئین‌ها، باورها و رسم‌های شب یلدا که هنوز در مناطق مختلف کشورمان و در راس آنها در خطه آذربایجان به کلی فراموش نشده‌اند، می‌توان به خرید هندوانه شب چله است. در واقع خرید هندوانه سمبل شب چله محسوب می‌شود که این رسم به نوعی در تمامی مناطق کشورمان و در این میان در خانواده‌ای آذری مرسوم است.

مردم با خرید هندوانه و خوردن آن در شب چله بر این باورند که خوردن هندوانه موجب مقاومت بدن در مقابل سرما و زمستان می‌شود. با این وجود در میان خونچه‌های خانواده داماد برای خانواده عروس نیز هنوز می‌توان این میوه را مشاهده کرد.

در خطه آذربایجان نیز همچون دیگر مناطق کشورمان خانواده‌هایی که عروس به خانه بخت فرستاده‌اند خوانچه‌هایی حاوی هندوانه و آجیل همچنین دیگر هدیه‌های را به خانه نوعروس و داماد می‌فرستند.

در بیشتر شهرها و روستاهای آذربایجان شرقی رسم بر این است که کسانی که نامزد هستند در دوران نامزدی در این شب برای نامزدهای خود خوانچه طبق می‌فرستند.

«خوانچه» و یا به تلفظ آذری «خونچا» به تحفه‌ای گفته می‌شود که خانواده داماد در شب یلدا برای خانواده تازه عروس می‌فرستد. در میان این خوانچه، علاوه بر هندوانه می‌توان تحفه‌های رنگارنگ نظیر پارچه‌های حریر و گرانقیمت، میوه‌ها و شیرینی‌های متنوع و آجیل را مشاهده کرد.

سفره مردم خطه آذربایجان مثل سفره نوروز رنگین است. آجیل هم یکی دیگر از ملزومات شب چله است. به باور فعالان

آیین های سنتی در گذشته و بیشتر مناطق کشورمان و به ویژه در سرزمین آذربایجان، تنقلات شب چله، به تخمه، پشمک، سنجد، قیسی، برگه زردآلو، بادام و گردو ختم می شد.

اما اکنون در سفره شب یلدا مردم آذربایجان انواع آجیل های تشریفاتی! نظیر: پسته، فندق، مغز بادام و گردو و انواع میوه های گرمسیری نظیر، پرتقال، نارنگی، و حتی موز و نارگیل را می توان مشاهده کرد.

در استان آذربایجان شرقی شب یلدا از جایگاه ویژه ای در میان مردم برخوردار است و همواره با مراسم زیبایی همراه است.

به باور آذری های قدیم، مردمان آذری پس از برگزاری «چله گودی» که برای قرار دادن چله برگزار می شد، چهار چهارشنبه آخر سال را که «چله چهارشنبه»، «سو چهارشنبه» (چهارشنبه آب)، «اوت چهارشنبه» (چهارشنبه آتش) و «آخر چهارشنبه» (چهارشنبه آخر) می گفتند را به چله نشینی می پرداختند.

این چله نشینی ها غروب های سه شنبه برگزار می شد که خرید و بازار رفتن، بازی های خاص و بازی با حیوانات از جمله گرگ، خرس و میمون و نوروزی خوانی از جمله مراسم آن شب ها بود و این مراسم تا شب عید ادامه می یافت.

مردم استان آذربایجان شرقی نیز همچون دیگر هموطنان ایرانی، این آیین کهن را با رفتن به خانه بزرگ ترها می گذرانند. در برخی مناطق روستای این خطه بزرگ ترها و ریش سفیدان فامیل با جمع شدن دور کرسی، در این شب علاوه بر شوخی ها و نقل روایات و «تایماجالار» و «بایاتیلار»؛ اشعار حافظ، سعدی و فردوسی خاطرات و داستان های کهن ایران زمین را برای اعضای خانواده نقل می کنند. شاید نقل این تایماجالار (معماها) و بایاتیلار (دوبیتی های آذری) یکی از مشخصه های شب چله باشد اما هندوانه مهم ترین مشخصه «چله» است.

شهریار؛ شاعر شیرین سخن آذربایجان شب نشینی های زمستان و نقل داستان ها و روایات را در منظومه پایدار «حیدربابایه سلام» چنین به تصویر منظوم کشیده است:

قاری ننه گنجه ناغیل دینده

کولک قالخوب قاپ باجانی دوینده

من قاییدوب بیرده اوشاق اولیدیم

بیر گول آچوب اوندان سورا سولیدیم

از سویی در میان عامه مردم این خطه نیز «بایاتی»ها و اشعار منظوم متنوعی رواج دارد که از جمله آنها می توان به این «بایاتی» اشاره کرد:

چیله چیخار بایراما بیر آی قالار

پینتی آرواد قوورمانی قورتارار

گندر باخار گودول ده یارماسینا

باخ فلکین گردش و غوغاسینا

در هر حال به عقیده فعالان و محققان این حوزه اگر چه این روزها جشن شب چله در شهرها و روستاهای مناطق مختلف کشورمان و در این میان در خطه آذربایجان، تا حدودی رنگ و بوی باستانی و سادگی خود را از دست داده اما در برخی از روستاها و شهرهای کوچک این سرزمین، رسم شب چله، به همان صفا و شیرینی گذشته باقی است.

فرجام سخن اینکه، هر چند جامعه شناسان و مردم شناسان در این ارتباط بر این باور هستند، طی سال های اخیر بعضی از آیین ها و سنت های قدیمی و به تبع آن شب یلدا در ایران کمرنگ شده است، اما هنوز هم 30 آذر هر سال در

همه مناطق کشورمان ایران عزیز و در راس آنها در خطه آذربایجان، این آیین با حال، شور و شوق و شعور خاصی برگزار می شود.